

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1985 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1986

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1985

VILNIUS

1986

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1985

VILNIUS

1986

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ
ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1985

ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1986

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Mečislovas JUCAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDŪNAITE (sekretorė), Tamara TARŠILOVA, Adolfas TAUTAVIČIUS, Irena VALIKONYTE, Regina ZEPKAITE (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Li237 Lietuvos istorijos metraštis. 1985 metai = Ежегодник истории Литвы. Год 1985/LTSR MA, Istorijos inst., LTSR istorijos problem. moksl. taryba; Redkol.: B. Vaitkevičius (vyr. red.) ir kt.— V.: Mokslas.

Leidž. nuo 1973 m.

1986. 183 p.: iliustr. Lygiagr. antr. taip pat angl., vok. Str. santr. rus.

LTSR MA istorijos inst. leid. 1985 m. bibliogr. / R. Strazdūnaitė, p. 147—149.— Bibliogr. str. gale ir išnašose.

Knygoje spausdinami pranešimai ir straipsniai apie Šiaulių žemę karo su Ordinu metu (1236 m.), Birutės kalną ir gyvenvietę Palangoje, ekonominę ir socialinę Klaipėdos krašto padėtį 1923—1939 m., Šiaulių prekybos institutą ir jo veiklą 1939—1944 m., Lietuvos liaudį Tarybų Sąjungos tautų kovoje su hitleriniu fašizmu Didžiojo Tėvynės karo metais. Yra žinių apie majoratinius dvarus (XIX a.—XX a. pradžia) ir kt.

L 0505040000—234 Z—86
M854(08)—86

BBK 63.3(2L)
9(TL)

TSRS TAUTŲ LITERATŪROS IR MENO PROPAGANDA LIETUVOS TSR PERIODINĖJE SPAUDOJE

SEVERINAS VAITIEKUS

Ivadas. Socialistinės visuomenės sąlygomis sparčiai vystosi socialistinio turinio, nacionalinės formos daugianacionalinė tarybinė meninė kultūra, plečiasi kultūriniai ryšiai tarp visų tarybinių tautų.

Masinės informacijos ir propagandos priemonės (tarp jų ir periodinė spauda) internacionalios savo struktūra, paskirtimi ir turiniu, yra kultūrinės veiklos objektas ir subjektas. Jos ne tik operatyviai atspindi ir nušviečia socialistinės kultūros laimėjimus bei tarybinių tautų bendradarbiavimą, bet ir yra aktyvios šio proceso organizatorės, atliekančios svarbias pažintines ir estetines, socialines ir ideologines funkcijas.

Tiriant kultūrinių ryšių (tarp jų ir literatūros bei meno) propagandą Lietuvos TSR periodinėje spaudoje, tam tikrą darbą atliko respublikos istorikai L. Truncaitė-Salūgienė, J. Rumša, A. Garliauskas, S. Šimkus, J. Čaplikas, taip pat ir šio straipsnio autorius¹.

TSKP XXV, LKP XVII suvažiavimai² teigiamai įvertino partinių organizacijų, kultūros ir ideologinių darbuotojų veiklą gerinant TSRS tautų literatūros ir meno propagandą, plečiant kultūrinius ryšius 1971—1975 metais. IX penkmetį priimti tokie svarbūs TSKP CK nutarimai, kaip antai „Dėl pasiruošimo TSRS įkūrimo 50-osioms metinėms“, „Dėl laikraščio „Sovetskaja kultura“, „Dėl literatūros ir meno kritikos“ (visi 1972 m.), „Dėl socialistinio lenktyniavimo nušvietimo Lietuvos TSR spaudoje“ (1973 m.)³ ir kt. Nuoseklus ir kūrybiškas jų vykdymas įgalino dar giliau atskleisti socialistinės kultūros internacionalizacijos procesą, leido sukaupti turtingą patyrimą. 1972 m. sociologo A. Balsio atlikti tyrinėjimai parodė, kad iš temų, kuriomis dažniausiai rašo rajonų laikraščių žurnalistai, kultūrinio gyvenimo klausimais parašyta 44%, tautų draugystės — 29%, literatūros ir meno — 22%⁴. L. Kastanauskaitė, analizuodama 1975 m. gamyklų daugiatairazių laikraščių tematiką, nustatė, jog kultūros klausimai šios spaudos puslapiuose užėmė antrąją vietą⁵. Tačiau TSRS tautų literatūros ir meno propagandos 1971—1975 m. kiekybiniai ir kokybiniai rezultatai specialiai nėra tyrinėti. Visos šios priežastys ir nulėmė, kad pasirinktas būtent toks laikotarpis.

Periodinės spaudos — sudėtingo ir daugiaplanio informacijos, analizės ir propagandos komplekso — efektyvumas priklauso nuo visos spausdina-

mos medžiagos kiekybės ir kokybės. Tuo tarpu mūsų istoriografijoje, nušviečiant spaudos vaidmenį tam tikrose internacionalinio auklėjimo srityse, paprastai tenkinamasi aprašomuoju metodu. Remiantis partijos ir vyriausybės nutarimais, mokslinė literatūra, straipsnyje siekiama apžvelgti TSRS tautų literatūros ir meno propagandos mastą, nustatyti, kokia vieta kultūrinėje tematikoje teko šalies ir tarybinių respublikų meninei kultūrai, jos rūšims. Dėl to plačiai taikomas statistinis metodas pagal autoriaus susidarytą tiriamosios tematikos publikacijų klasifikaciją. Į savo skaičiavimus įtraukėme visus periodinės spaudos rašinius, kuriuose vienaip ar kitaip atsispindėjo ir buvo nušviečiami broliškų respublikų literatūros ir meno laimėjimai, meninė kūryba, bendradarbiavimas, ryšiai ir sąveika. Medžiaga buvo sisteminama grupėmis (literatūra ir meno šakos: dailė ir architektūra, kinas, fotomenas ir televizija, muzika, teatras). Nepaisydami publikacijų dydžio, žanrinio skirtumo, kiekvieną iš jų laikėme informaciniu vienetu. Kai kurių periodinės spaudos organų vartotų žanrų, analizės ir informacijos santykio nustatymas iš dalies šį trūkumą, mūsų nuomone, turėtų sumažinti. Kadangi periodinė spauda yra specifinės literatūrinės veiklos (žurnalistikos) dalis, toks požiūris taip pat leidžia įžvelgti tam tikras internacionalinio auklėjimo ypatybes, kurias nustatyti įprastais istoriko darbo tyrinėjimo būdais yra gana sudėtinga.

Naudotasi statistiniu, kartais ir turinio analizės metodu; pagrindinis šaltinis — 1971—1975 m. periodinės spaudos komplektai⁶. Didžiausias dėmesys teikiamas specialių literatūrai ir menui skirtų leidinių analizei. Apskaitai naudotasi Lietuvos TSR knygų rūmų leidžiamo „Spaudos metraščio“ duomenimis.

Literatūros ir meno propagandos bendri kiekybiniai-struktūriniai rodikliai. Tyrinėjimai parodė, kad kitų TSRS tautų kultūrinių ryšių* propagandos sistemoje daugiausia publikacijų skirta literatūrai ir menui. Antai 1971 m. „Tiesoje“ tokių publikacijų buvo 81,75%, 1971—1975 m. „Literatūroje ir mene“— 98,25%, „Nemune“— 97,50%, „Kultūros baruose“— 79,06%. Dienraštis „Tiesa“ kasmet paskelbdavo apie 300 publikacijų šia tema. Per penkerius metus savaitraštis „Literatūra ir menas“, žurnalai „Pergalė“, „Kultūros barai“ ir „Nemunas“ išspausdino 4000 įvairių literatūrinių ir žurnalistinių žanrų kūrinių, iš kurių 1995 skirta literatūrai (žr. I lentelę). Iš viso šio skaičiaus 2247 publikacijos, arba pusė, išspausdinta savaitraštyje, 936, arba ketvirtadalis,—„Pergalėje“. Matome, kad 50% visų meninei kultūrai skirtų publikacijų užėmė medžiaga apie literatūrą, o „Pergalės“ ir „Nemuno“ žurnalų puslapiuose šiai meno šakai teko du trečdaliai visų publikacijų.

Būdama specifiška literatūros dalis, periodinė spauda plačiausiai ir visapusiškai galėjo atskleisti kitų tarybinių tautų literatūrinį gyvenimą ir kūrybą. 1971—1975 m. reikšminga vieta teko broliškų respublikų grožinės kūrybos vertimams. „Nemune“ jie užėmė 61,71%, „Pergalėje“— 41,27%, „Literatūroje ir mene“— 18,65%, „Kultūros baruose“— 11,41%, „Tiesoje“ (1975 m.)— 12,38% toms respublikoms visų literatūrai ir menui skirtų publikacijų.

* Kultūros sąvoka straipsnyje vartojama siaurąja prasme, kreiptas dėmesys tik į literatūros ir meno bei kultūros ir švietimo įstaigas.

1 lentelėje matome, jog publikacijų, nušviečiančių kitų tarybinių respublikų dailę ir architektūrą, muziką, teatrą, skaičius faktiškai yra vienas (apie 560). Jis, manytume, liudija apie darbo pasidalijimą tarp atskirų literatūrai ir menui skirtų leidinių.

1 lentelė. Brolišių respublikų literatūros ir meno propagandos kiekybiniai-struktūriniai rodikliai literatūrai ir menui skirtuose leidiniuose 1971—1975 m.

Meno šaka		Leidinio pavadinimas			
		Kultūros barai	Nemunas	Pergalė	Literatūra ir menas
Literatūra	a	110	255	689	941
	b	1,83	4,25	11,48	3,92
	c	19,35	79,94	72,91	41,88
Dailė ir architektūra	a	135	19	96	314
	b	2,25	0,32	1,6	1,31
	c	13,77	5,96	10,16	13,08
Kinas, fotomenas, televizija	a	42	20	16	234
	b	0,7	0,33	0,97	0,7
	c	7,39	6,27	2,65	10,41
Muzika	a	114	13	51	384
	b	1,9	0,22	0,85	1,6
	c	20,07	4,08	5,40	16,69
Teatras	a	105	4	84	374
	b	1,75	0,07	1,4	1,55
	c	18,48	1,25	8,88	16,19

a — šiai meno šakai skirtas publikacijų skaičius
 b — kiek publikacijų teko vienam leidinio numeriui
 c — šiai meno šakai tame leidinyje teko procentais (%)

Mūsų skaičiavimai parodė, kad iš viso 1971—1975 m. Lietuvos TSR periodinėje spaudoje⁷ paskelbta 5538 kitų TSRS tautų grožinės literatūros kūrinių, tarp jų rusų autorių — 3227. Verstinės literatūros poezijos kūriniai sudarė 74,2%, o prozos — 25,8%. Tarp poezijos žanrų vyravo eilėraštis — 3699. Iš bendro verstinės literatūros kūrinių skaičiaus šiam žanrui teko 76,50%. Prozos srityje žymią dalį sudarė kitų tarybinių respublikų autorių novelės, apsakymai — 543. 41,56% kitų tarybinių tautų verstinės literatūros paskelbta respublikiniuose laikraščiuose, 30,84% — miestų ir rajonų laikraščiuose, 24,49% — žurnaluose ir biuleteniuose. Kadangi didžioji respublikos gyventojų dalis prenumeravo respublikinę ir vietinę spaudą, jie turėjo progos susipažinti su absoliučia dauguma literatūrinių publikacijų. Pažymėtina, kad ne vieno brolišių respublikų autorius kūryba ligi tol Lietuvos TSR spaudoje nebuvo publikuota. Dėl to verstinės literatūros publikacijos buvo reikšminga periodinės spaudos organizacinės veiklos priemonė, prisidėjusi prie daugianacionalinės tarybinės literatūros platesnio pažinimo, jos populiarinimo.

Kitų tarybinių tautų literatūros ir meno propagandos kiekybinė ir struktūrinė analizė (žr. 1 lentelę) parodo, kaip netolygiai atspindimos meno rūšys. Antai „Nemunas“ 20 kartų mažiau rašė apie muziką, 15 apie dailę ir architektūrą negu apie literatūrą. „Pergalė“ atitinkamai — 14 ir 7. Visa

tai taip pat kalba apie šių leidinių tematikos specializaciją. Susumuojant nuveiktą darbą, bendrieji kiekybiniai ir struktūriniai rodikliai vis tik neleidžia spręsti, ar iš tikrųjų nuosekliai ir planingai periodiniai leidiniai propagavo daugianacionalinę tarybinę kultūrą, tam tikras jos rūšis. Tokiu kriterijumi, regis, galėtų tapti publikacijų viename leidinio numeryje skaičius. Jei jis būtų lygus (arba beveik lygus) vienetui, jau būtų galima prieiti prie išvados, jog tam tikri periodiniai leidiniai dirba nuosekliai. Skaičiavimai rodo (žr. 1 lentelę), kad „Nemunas“ iš tikrųjų domėjosi tik literatūra. Šią meno šaką plačiausiai atspindėjo „Pergalės“ žurnalas, nors jis nepalikio nuošalyje ir kitų menų. Tvirtai ir nuosekliai tokio kriterijaus laikėsi „Literatūra ir menas“ bei „Kultūros barai“. Visą IX penkmetį kiekviename šių leidinių numeryje buvo spausdinamos specialios publikacijos apie kitų tarybinių tautų literatūrą ir meną.

Daugianacionalinės tarybinės meninės kultūros internacionalizacijos proceso atskleidimas. Aštuntajame dešimtmetyje, iš esmės suvienodėjus visų tarybinių tautų ekonomikos ir kultūros lygiui, broliškų respublikų kultūros vis labiau viena kitą veikė ir turtino. Minėtuose TSKP CK nutarimuose nurodyta pagrindinį periodinės spaudos dėmesį skirti tarybinių tautų literatūros ir meno sąveikai ir bendrumams atskleisti bei propaguoti, plačiai ir visapusiškai nušviesti literatūros ir meno darbuotojų bendradarbiavimą. Literatūrinėje spaudoje tokia medžiaga spausdinta su rubrikomis „Broliškose respublikose“, „Tarybų šalyje“, „Kronika“, 1971—1975 m. „Literatūroje ir mene“ su pastarąja rubrika atspausdinta 17,39%, o „Pergalėje“— 16,08% visų broliškų respublikų literatūrai ir menui skirtų publikacijų.

1973 m. kovo mėn. įvyko respublikos partinio aktyvo susirinkimas, skirtas aptarti TSRS įkūrimo 50-ųjų metinių renginius, darbo patyrimą ir naujus internacionalinio auklėjamojo darbo uždavinius⁸. Nauju ir teigiamu kultūrinių ryšių propagandos bruožu buvo pripažinta visuomenės ir mokslo tyrinėtojų, periodinės spaudos darbuotojų veikla atskleidžiant istorinius kultūrinius ryšius, taip pat buržuazinės Lietuvos sąlygomis atsiradusias ir brendusias bendradarbiavimo su TSRS tradicijas, nušviečiant, kokį poveikį pažangiajai inteligentijai, lietuvių literatūrai ir menui darė pirmosios socialistinės valstybės kultūrinis meninis gyvenimas. 1971—1975 m. „Kultūros barai“ paskelbė Saugumo departamento dokumentų, atspindinčių tarybinės kultūros, literatūros ir meno populiarumą krašte, priešišką reakcingosios buržuazijos požiūrį. Zurnale rašyta apie Lietuvos Respublikos menininkų gastroles po TSRS, literatūrinius ryšius iki 1940 metų. „Literatūra ir menas“ pasakojo apie tarybinio kino meno populiarumą, „Pergalėje“ publikuotas mokslinis straipsnis apie Lietuvos pažangiosios inteligentijos, jos organizacijų ryšius su TSRS⁹.

Daugianacionalinės tarybinės meninės kultūros internacionalėjimo procesas respublikos periodikoje detaliausiai atskleistas literatūrinių ryšių srityje. Justinas Marcinkevičius 1971 m. sausio 5 d. Lietuvos TSR rašytojų sąjungos plenumo, skirto literatūrinių ryšių būklei ir propagandai, plenariniame pranešime pareiškė, jog literatūrų sąveikai ir bendrumams teikiamas pernelyg mažas dėmesys, čia daug skolinga literatūrinė spauda ir kritika¹⁰. Mūsų tyrinėjimai parodė, jog 1971—1975 m. šiame darbo ba-

re įvyko kokybinės permainos. Antai kas antra stambi publikacija „Pergalės“ žurnale apie literatūrą analizavo broliškų respublikų laimėjimus ir tarpusavio ryšius, lietuvių grožinės literatūros vietą šiame procese. Išskirtinas 1972 m. septintajame numeryje išspausdintas A. Bučio straipsnis „Lygiagretės ir sankirtos“ literatūrų sąveikos ir ryšių tyrinėjimo metodologijos ir metodo klausimais. Pasitelkus į pagalbą šalies ir respublikos literatūros mokslo tyrinėtojus, kritikus, rašytojus, periodikoje paskelbta reikšmingų straipsnių, studijų apie lietuvių ir rusų bei kitų tarybinių tautų literatūrų sąveiką šiuo metu ir ankstesniais laikais. 1975 m. „Literatūra ir menas“ įsivedė pastovią rubriką „Mūsų draugai apie mus“, kurioje anketų, interviu forma pateikdavo kitų respublikų kritikų, skaitytojų, menininkų nuomonę apie dabartinę lietuvių grožinę literatūrą. Periodikoje rašyta ir apie kitų meno šakų sąveiką. Lietuvių kinematografo produkcija buvo vertinama ir analizuojama plačiame tarybinio kino kontekste. Sąjunginių ir Pabaltijo dailės parodų, muzikologų susitikimų aprašymai, broliškų respublikų teatrų kolektyvų gastrolės, meno atlikėjų koncertai taip pat sudarė galimybes atskleisti tarpusavio bendradarbiavimą, ryšius ir sąveiką.

Visa tai padėjo lietuvių menininkams vengti galimų nacionalinio uždaramo, nacionalinio puikavimosi apraiškų, prisidėjo prie jų meninės kūrybos raidos, kultūrų savitarpio turtinimo proceso.

Statistiniai ir turinio analizės metodai padėjo akivaizdžiai atskleisti vidinius kokybinius TSRS tautų literatūros ir meno propagandos pokyčius, meninės kultūros internacionalizaciją ir tarpusavio sąveiką. Aštuntajame dešimtmetyje respublikos periodikoje vis daugiau buvo spausdinama publikacijų, kuriose, apibendrinant savos nacionalinės kultūros laimėjimus ir problemas, kaip tam tikrais pavyzdžiais arba ir argumentais remiamasi visos šalies arba kai kurių respublikų menine kūryba, kultūrinio meninio darbo organizavimo patyrimu. Antai 1975 m. „Literatūroje ir mene“ iš 912 publikacijų, analizuojančių vidinius Tarybų Lietuvos literatūros ir meno reiškinius, 130-yje (arba 14,25%) iš jų operuojama daugianacionalinės tarybinės meninės kultūros praktika. Kadangi šitokios publikacijos atspindi daugianacionalinės tarybinės kultūros bendrumus ir sąveiką, yra konkrečios kultūros internacionalėjimo proceso reiškėjos, jas taip pat įtraukėme į savo tyrinėjimų sferą. Tas iš jų, kuriose kalbama apie broliškų respublikų literatūros ir meno laimėjimus bei kultūrinius ryšius su Lietuvos TSR, vadinsime tiesioginėmis, o tas, kuriose vidiniai Lietuvos meninės kultūros reiškiniai nagrinėjami remiantis daugianacionaline šalies kultūra — nefiesioginėmis.

Mūsų skaičiavimais, netiesioginės publikacijos 1971—1975 m. „Literatūroje ir mene“ sudarė 19,04%, „Kultūros baruose“ — 14,96% visų kitų TSRS tautų literatūrai ir menui skirtų publikacijų. Neįskaičiuojant broliškų respublikų grožinės literatūros vertimų, tokios publikacijos „Pergalės“ žurnale siekė 31,42%. Tiesioginių ir netiesioginių publikacijų kiekis taip pat leidžia spręsti apie vieno ar kito spaudos organo orientaciją ir specializaciją nušviečiant daugianacionalinę tarybinę meninę kultūrą. „Kultūros baruose“ tiesioginės publikacijos sudarė 85,04%. Tai rodo, jog šis žurnalas siekė tiesiogiai supažindinti skaitytojus su kitų sąjunginių res-

publikų literatūros ir meno laimėjimais bei naujovėmis. Savo ruožtu „Pergalėje“ netiesioginės publikacijos sudarė trečdalį kitoms respublikoms skirtos medžiagos. Jų gausumas liudijo apie šios redakcijos pastangas interpretuoti šiuolaikinę lietuvių literatūrą ir meną plačiame tarybinės kultūros fone. Tai dar vienas įrodymas, jog 1971—1975 m. broliškų respublikų literatūros ir meno propagandos srityje redakcijos ėjo specializacijos, o ne viena kitos dubliavimo keliu. Palyginti didelis netiesioginių publikacijų kiekis rodo TSRS tautų literatūros ir meno tarpusavio sąveikos ir ryšių, meninės kultūros internacionalėjimo proceso propagandos aukštesnį lygį, yra svarbi ir reikšminga periodinės spaudos internacionalinio auklėjamojo darbo savybė ir charakteristika.

Kitų tarybinių tautų literatūros ir meno propagandos žanrai. Svarbus kokybinis rodiklis, leidžiantis nustatyti broliškų respublikų literatūros ir meno propagandos pobūdį, mastą ir gylį, yra periodinės spaudos publikacijų žanrinė analizė. Redakcijos, siekdamos aprėpti plačius ir dinamiškus literatūros ir meno darbuotojų ryšius, sutelkti skaitytojų dėmesį (tai irgi liudijo apie sistemingą kultūrinių ryšių propagandos pobūdį), reguliariai spausdino informacinius rinkinius. Neskaičiuojant verstinės grožinės literatūros publikacijų, 1971—1975 m. „Pergalėje“ jiems teko 58,53%, „Kultūros baruose“—34,53%, „Literatūroje ir mene“—29,40% visų kitų TSRS tautų literatūros ir meno medžiagos. Taigi informacijos bei korespondencijos bendradarbiavimo literatūros ir meno srityje klausimais sudarė apie trečdalį „Literatūros ir meno“ bei „Kultūros barų“ ir daugiau kaip pusę „Pergalės“ publikacijų mūsų nagrinėjama tema.

Atskirų literatūros ir meno šakų internacionalinių kontaktų propagandos pobūdį ir tendencijas rodo 1971 ir 1975 m. analitinių žanrų* vartojimas „Tiesos“ ir „Literatūros ir meno“ laikraščiuose (žr. 2 lentelę). Mato-

2 lentelė. Analitinių žanrų vartojimas (%) „Tiesoje“ bei „Literatūroje ir mene“ 1971 ir 1975 m.

Meno šaka	Metai	Leidinio pavadinimas	
		Tiesos	Literatūra ir menas
Literatūra	1971	53,25	54,48
	1975	78,12	72,94
Dailė ir architektūra	1971	28,57	18,89
	1975	22,95	48,15
Kinas, fotomenas, televizija	1971	51,92	49,09
	1975	40,00	62,86
Muzika	1971	14,67	32,68
	1975	23,08	59,17
Teatras	1971	35,00	46,38
	1975	50,00	57,97
Iš viso:	1971	20,22	35,51
	1975	25,96	60,85

* Pagal žurnalistikos žanrų teoriją informaciniams žanrams priskiriama: informacijos, korespondencijos, reportažai, interviu ir jų atmainos. Analitiniams — straipsniai, recenzijos, vedamieji, apžvalgos, apybraižos ir pan.

me, kad paskutiniaisiais penkmečio metais analitiniai žanrai „Tiesoje“ išaugo ketvirtadaliu, „Literatūroje ir mene“— apie du kartus. Taigi kas ketvirta dienraščio ir kas antra savaitraščio publikacija literatūros ir meno internacionalinių ryšių klausimais buvo analitinė. Iš literatūros ir meno šakų pirmavo brolišių respublikų literatūra. 1975 m., palyginti su 1971 m., analitinių žanrų vartojimas „Tiesoje“ išaugo 25%, o „Literatūroje ir mene“— 18%. Brolišių respublikų teatrinių ryšių srityje pusė publikacijų taip pat buvo analitinio pobūdžio. Visa tai rodo sistemingą ir gana ženklų visų meno šakų internacionalinių procesų analizės pagilėjimą, yra svarbus kokybinis šių redakcijų darbo rodiklis. Analitinių žanrų plėtimasis rodo, kad kitų tarybinių tautų literatūros ir meno propagandos sistemoje didėjo šiems klausimams skirtų publikacijų apimtis ir dėl to bendradarbiavimo literatūros ir meno srityje buvo plačiau bei išsamiau nušviečiamas. Tyrinėjami šiuos du leidinius, taip pat nustatėme brolišių respublikų literatūros ir meno propagandoje dažniausiai vartojamus žanrus (žr. 3 lentelę). Taigi visų žanrų (išskyrus informacijos) vartojimas padidėjo.

3 lentelė. 1971 ir 1975 m. „Tiesoje“ bei „Literatūroje ir mene“ dažniausiai vartoti žanrai

Žanro pavadinimas	Tiesa		Literatūra ir menas	
	1971 m.	1975 m.	1971 m.	1975 m.
Informacijos	60,67	58,20	51,06	27,04
Reportažai	8,43	12,57	3,00	4,07
Interviu	—	—	3,53	9,63
Straipsniai	10,67	12,84	13,25	16,48
Recenzijos	9,27	9,29	16,25	19,07

Svarbi vieta abiejuose leidiniuose teko recenzijoms ir straipsniams. 1975 m. „Tiesoje“ jie sudarė 22,13%, „Literatūroje ir mene“— 36,55%. Siame leidinyje, atspindint literatūrinius ryšius, šie du žanrai sudarė 42,35% visų vartotų žanrų, teatro— 36,23%, kino— 62,86%, dailės ir architektūros— 28,40%. Muzikos srityje vien recenzijos užėmė 39,17%. Šie duomenys leidžia teigti, kad, įgyvendinant TSKP CK nutarimą „Dėl literatūros ir meno kritikos“, respublikos periodinėje spaudoje pasiektos ženklūs permainos propaguojant TSRS tautų literatūrą ir meną. Tiriamuoju laikotarpiu „Literatūroje ir mene“ pradėtos publikuoti operatyvios lyginamojo pobūdžio literatūrinės spaudos apžvalgos— literatūrinės mėnesio mozaikos. Analogiškas muzikinio gyvenimo apžvalgas penkmečio pabaigoje įsivedė ir šio spaudos organo muzikos skyrius. Literatūrinėje spaudoje imtos publikuoti kitų tarybinių respublikų šiuolaikinės literatūros apžvalgos. Iš žurnalistinių žanrų sparčiai vystėsi esė, kelionės apybraižos.

1971—1975 m. literatūrai ir menui skirtų leidinių „Tiesos“ žanrinė analizė rodo, jog tiriamuoju laikotarpiu, nušviečiant brolišių respublikų literatūrą ir meną, nesitenkinta gausios ir įvairiapusiškos informacijos apie bendradarbiavimo eigą pateikimu. Didėjantis analitinių žanrų vartojimas leidžia kalbėti apie gilesnį daugianacionalinės meninės kultūros atspindin-

dėjimą. Kita vertus, ta pati žanrinė analizė rodo, jog, gilinant broliškų respublikų literatūros ir meno propagandos turinį, respublikos periodinėje spaudoje per mažai panaudotos organizacinės spaudos funkcijos teikiamos galimybės. Tai, kad broliškų respublikų dailės laimėjimų ir tarpusavio ryšių propagandoje vyravo parodų, muzikos — koncertų, gastrolių, aprašymai, rodo tam tikrą redakcijų ir jų žurnalistų pasyvumą bei inertiškumą nušviečiant šias daugianacionalinio tarybinio meno šakas. 1975 m. „Tiesoje“ kitų tarybinių respublikų literatūros ir meno propagandos sistemoje informacijoms ir reportažams teko 70,77% visų laikraščio darbuotojų vartotų žanrų. Mūsų supratimu, pernelyg didelį šių žanrų gausumą, šiaip ar taip, sunku pateisinti objektyviomis sąlygomis, tokiomis kaip dienraščio specifiška, kultūrinių ryšių dinamika ir didelė apimtis.

Tyrinėjimai rodo, kad respublikoje susiklosčiusi periodikos struktūra leido detaliau nušviesti daugianacionalinės tarybinės literatūros ir kinematografijos raidą (nuo 1972 m. vidurio buvo leidžiamas mėnesinis biuletenis „Kinas“ ir savaitraštis „Savaitės ekranas“). Nepakankamą dailės propagandos, šiai meno šakai skirtos periodikos kiekį ir struktūrą konstatavo 1976 m. LKP CK nutarimas „Dėl vaizduojamojo meno vaidmens didinimo komunistiškai auklėjant darbo žmones, vykdant TSKP XXV suvažiavimo nutarimus“¹¹. Almanachas „Dailė“ buvo mažos apimties, ėjo nereguliariai. Kiti menui skirti tęstiniai leidiniai, kaip „Menotyra“, „Muzika ir teatras“, taip pat buvo leidžiami retai, buvo mokslinio, o ne bendro politinio profilio. „Teatras“ atliko reklaminės teatrinės programos ir trumputės kronikos funkcijas. Lietuvos TSR kompozitorių sąjunga einamąją kroniką rinko ir skelbė rotaprintu leidžiamose „Muzikos naujienose“, tačiau jos taip pat ėjo nereguliariai, didesniai skaitytojų būriui buvo neprieinamos. Dėl šių objektyvaus pobūdžio sunkumų respublikos periodinės spaudos darbuotojams buvo nelengva plačiai ir visapusiškai nušviesti visas TSRS tautų literatūros ir meno darbuotojų bendradarbiavimo formas, kultūros internacionalėjimo procesą.

TSRS tautų literatūros ir meno propagandos regioninės tendencijos. Savo tyrinėjimuose taip pat siekėme nustatyti, kokia vieta periodikos bendrojoje kultūrinėje tematikoje teko daugianacionalinės tarybinės meninės kultūros propagandai, tam tikriems šalies regionams. 1971 m. „Literatūroje ir mene“ Tarybų Lietuvos meninės kultūros klausimams teko 49,63%, šalies ir kitų broliškų respublikų literatūros ir meno propagandai — 26,35% visų šiame savaitraštyje literatūrai ir menui skirtų publikacijų. 1975 m. atitinkamai 44,53 ir 37,16%. Taigi laikraščio dėmesys broliškų respublikų literatūrai ir menui išaugo trečdaliu. Didelį dėmesį kitų tarybinių tautų meninei kultūrai rodo ir verstinės literatūros dalis iš bendro respublikos periodinėje spaudoje atspausdintų grožinės literatūros kūrinių skaičiaus. 1971—1975 m. lietuvių autorių grožinės literatūros publikacijoms teko 75,89%, rusų — 10,05%, kitų tarybinių respublikų autoriams — 8,54%. Kitaip tariant, rusų ir kitų tarybinių respublikų (be Lietuvos) grožinės literatūros kūrybai teko penktoji dalis visų skelbtų literatūrinių kūrinių. Paaikškėjo ir broliškų respublikų literatūros ir meno propagandos regioninės tendencijos (žr. 4 lentelę). Daugiausia dėmesio teko visos šalies literatūrai ir menui, sąjunginiams kultūriniais meniniais rengi-

4 lentelė. 1971 ir 1975 m. „Tiesos“ bei „Literatūros ir meno“ literatūros ir meno propagandos regionai (%)

Kultūrinis regionas	1971 m.		1975 m.	
	Tiesa	Literatūra ir menas	Tiesa	Literatūra ir menas
Publikacijos apie TSRS kultūrinį gyvenimą, sąjunginiai ir tarptautiniai renginiai, kuriuose dalyvavo LTSR	33,98	50,65	38,18	29,88*
RTFSR ir jos tautų kultūriniai ryšiai su LTSR	26,45	13,41	25,41	27,67
Pabaltijo (Latvijos ir Estijos) kultūrų laimėjimai ir ryšiai su LTSR	19,35	18,61	19,09	12,89
Baltarusijos TSR kultūros laimėjimai ir ryšiai su LTSR	4,73	6,06	18,64	22,64

* Į šią grafiką taip pat įtrauktos ir publikacijos apie kultūros ir meno renginius, vykusius Maskvoje. Jie atitinkamai sudarė 13,98, 21,65, 15,91, 10,38%.

niams. Ketvirtadalis publikacijų supažindino su Rusijos Federacijos meine kultūra ir tarpusavio kontaktais, apie penktadalis — su artimiausių Lietuvos kaimynų kultūra ir kultūriniais ryšiais. Beveik 4 kartus išaugo dėmesys Baltarusijos TSR. Tai, be abejonės, skatino 1973 m. pasirašyta Lietuvos TSR ir Baltarusijos TSR socialistinio lenktyniavimo ir kūrybinio bendradarbiavimo sutartis. Be to, 1975 m. Lietuvoje vyko Baltarusijos TSR literatūros ir meno dekada, kuri buvo labai plačiai nušviečiama. Taigi „Literatūros ir meno“ bei „Tiesos“ daugianacionalinės tarybinės meninės kultūros publikacijų kultūrinė regioninė orientacija, atspindėdama Lietuvos TSR kultūrinio bendradarbiavimo turinį, kartu rodo ir planingą, kryptingai orientuotą kultūrinių ryšių propagandos pobūdį.

Tyrinėdami kitų tarybinių tautų grožinės literatūros publikacijų struktūrą, nustatėme, kokia vieta teko tam tikrų respublikų rašytojų vertimams (žr. 5 lentelę). Paašškėjo, kad daugiau kaip pusė vertimų yra rusų literatūros. Be jos, pirmąjį aštuntuką sudarytų baltarusių, latvių, gruzinų, estų, armėnų, ukrainiečių, moldavų autorių kūriniai. Taigi didžiausias dėmesys skirtas šalies europinės dalies literatūroms: Pabaltijo, Baltarusijos, Ukrainos, Moldavijos bei Siaurės Kaukazo. 5 lentelės duomenys akivaizdžiai rodo, jog literatūrinių vertimų srityje aiškiai atsispindėjo istoriškai susiklostę kultūriniai ryšiai. Pirmojo šešetuko (neskaitant rusų literatūros) kūriniai sudarė 73,24% visų periodikoje skelbtų kitų TSRS tautų vertimų, kitų — tik 26,76% vertimų. Literatūrinių vertimų geografijos analizė atskleidė ir tam tikrus periodinės spaudos darbo šiame bare trūkumus. An-tai 1972 m. TSRS 50-ųjų metinių proga respublikos periodinėje spaudoje paskelbta 78,79% uzbekų, 75,00% kazachų, 73,33% kirgizų, 65,00% azerbaidžaniečių, 62,16% turkmėnų, 61,40% tadžikų visų šių respublikų grožinės literatūros publikacijų. Taigi šių respublikų grožinės literatūros propagandai trūko planingumo ir nuoseklumo.

Periodinės spaudos dėmesys kitų tarybinių tautų meninei kultūrai, aiškiai išreikštos literatūros ir meno darbuotojų bendradarbiavimo propagan-

5 lentelė. 1971—1975 m. brolišių respublikų grožinės literatūros publikacijų struktūra (%)

Respublika	Įskaičiuojant rusų literatūrą	Eilės vieta	Be rusų literatūros*	Eilės vieta
Rusų literatūra	58,26	I	0	0
RTFSR autonominės respublikos	3,80	IV	9,12	III
Armėnija	2,74	V—VI	6,57	V—VI
Azerbaidžanas	1,44	X	3,46	IX
Baltarusija	9,47	II	22,10	I
Gruzija	2,74	V—VI	6,57	V—VI
Estija	2,68	VIII	6,44	VII
Kazachija	1,19	XII	2,85	XI
Kirgizija	0,61	XV	1,47	XIV
Latvija	8,86	III	21,23	II
Moldavija	2,00	IX	4,80	VIII
Tadžikija	1,26	XI	3,02	X
Turkmėnija	1,04	XIII	2,50	XII
Ukraina	3,19	VII	7,65	IV
Uzbekija	0,68	XIV	1,64	XIII

* Kadangi „Spaudos metraščio“ sudarytojai į skyrių „Rusų literatūra“ taip pat įtraukia ir respublikoje gyvenančių rusų bei kuriančiųjų rusų kalba kitų tautybių piliečių grožinę kūrybą, apskaičiuota dvejopai (įskaitytos ir ne rusų literatūros publikacijos).

dos regioninės tendencijos atspindėjo ne tik konkrečią kultūrinių ryšių situaciją, istoriškai susiklosčiusius ir dinamiškai besiplėtojančius kontaktus, bet ir rodė, jog sistemingai, kryptingai plėtojama ir nušviečiama spaudoje kultūrinio bendradarbiavimo politika. Idėjinis ir socialinis kryptingumas, sujungtas su estetinė menine analize, būdingas ir kai kurioms periodinės spaudos publikacijoms. Pvz., recenzuojant sąjunginę dailės parodą „Draugystė“, „Sovetskaja Litva“ rašyta: „Kai mintimis greta sustatai ukrainiečio A. Nasedkino paveikslą „Maisto būrys“, uzbeko V. Zmakino „Neramus pavasaris“, lietuvio S. Džiaukšto „Aktyvisto žuvinimas“, maskviečio J. Kugačo „Kaimo korespondentas“, dar giliau supranti, jog [...] tai ir yra mūsų bendra istorija, TSRS tautų istorija, ir niekas nesugriaus tautų draugystės, sustiprintos krauju“¹².

Išvados. 1. Respublikos periodinės spaudos darbo analizė rodo, jog, propaguodamos kitų TSRS tautų literatūrą ir meną, redakcijos ėjo tematikos specializacijos keliu. Tarybinių tautų meninės kultūros laimėjimai, tarpusavio sąveika ir bendrumai visapusiškiausiai atskleisti literatūros srityje. 1971—1975 m. respublikos periodinės spaudos puslapiuose paskelbta 5538 kitų tarybinių tautų rašytojų kūriniai.

2. Statistinio ir turinio analizės metodo platus taikymas pagal autoriaus paties susidarytą periodinės spaudos medžiagos klasifikaciją parodė, kad tiriamuoju laikotarpiu didėjo dėmesys šalies ir brolišių respublikų meninei kultūrai. 1971 m. „Literatūroje ir mene“ tokios publikacijos sudarė 26,35%, o 1975 m.— jau 37,16% visos šio savaitraščio medžiagos. Zanrinė analizė liudija, kad IX penkmečio metais išaugo analitinių žanrų vaidmuo atskleidžiant daugianacionalinę tarybinę meninę kultūrą. TSRS tautų literatūros ir meno propagandos regioninės tendencijos rodo, jog didžiausias dėmesys buvo teikiamas sąjunginiams renginiams, šalies kul-

tūriniam centrui, rusų, taip pat artimiausių respublikos kaimynų meninei kultūrai.

3. Periodinės spaudos vidinio darbo organizavimo analizė leidžia teigti, kad 1971—1975 m. Lietuvos TSR spauda dirbo kryptingai ir nuosekliai ir tuo prisidėjo prie tarybinių tautų dvasinės kultūros internacionalizacijos atskleidimo, pavyzdžiais propagavo socialistinio internacionalizmo ir tautų draugystės idėjas.

¹ Truncaitė V. Respublikos spaudos vaidmuo, propaguojant broliškų TSRS tautų kultūrą ir kultūrinį bendradarbiavimą (1959—1965).— Kn.: Spalio revoliucija ir visuomeniniai mokslai Lietuvoje. V., 1967, p. 177—181; Трунцайте-Шалугене В. Д. Роль печати в воспитании трудящихся в духе социалистического интернационализма (1959—1965): Автореф. дис. ... канд. ист. наук.— Вильнюс, 1971; Румша И. И. Роль печати в деятельности КП Литвы по интернациональному воспитанию трудящихся (1966—1971): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. Л., 1976; Garliauskas A. Vietinė spauda: gyvenimas, problemos. V., 1980; Šimkus S. Internacionalinis ir patriotinis auklėjimas. V., 1973; Saplikas J. Politinis masinis darbas kaime. V., 1980; Вайтекус С. Ю. Роль периодической печати Советской Литвы в пропаганде достижений культуры Украинской ССР и ее сотрудничестве в этой области с Литовской ССР в период развитого социализма.— В кн.: На путях дружбы и сотрудничества. Киев, 1981, с. 122—132.

² TSKP XXV suvažiavimo medžiaga. V., 1976, p. 67—69, 72, 73; Lietuvos Komunistų partijos XVII suvažiavimo medžiaga. V., 1976, p. 39—41, 46—49.

³ Об идеологической работе КПСС. М., 1977, с. 346—365, 492—496, 620—626.

⁴ Balsys A. Psichologiniai žurnalistų kūrybos veiksniai.— Žurnalistika 74, V., 1976, p. 68.

⁵ Социологические проблемы взаимодействия личности и социальных групп в условиях развитого социализма: Сб. № 4. Вильнюс, 1977, с. 111.

⁶ Straipsnyje statistškai apdorota 1971 ir 1975 m. „Tiesos“, 1971—1975 m. „Literatūros ir meno“, „Pergalės“, „Kultūros barų“, „Nemuno“ metiniai komplektai, juose esančios mūsų tiriamos tematikos publikacijos.

⁷ Broliškų respublikų grožinės literatūros publikavimas apskaičiuotas pagal Lietuvos TSR knygų rūmų leidžiamo „Spaudos metraščio“ 1971 m., Nr. 1—1976 m. Nr. 1 duomenis. Lietuvos TSR knygų rūmų „Spaudos metraščio“ sudarytojų tikinimu, grožinės literatūros publikacijų bibliografija apima visus respublikinius laikraščius, žurnalus ir biuletenius, miestų ir rajonų laikraščius, darbo kolektyvuose leidžiamus savaitraščius.

⁸ Sniečkus A. Su Lenino vėliava. V., 1977, t. 2, p. 364, 366, 367, 370, 376, 377; Stiprinti idėjinį politinį darbą, internacionalinį auklėjimą.— Tiesa, 1973, kovo 15.

⁹ Departamento biuletenis pasakoja.— Kultūros barai, 1972, Nr. 12, p. 65; Dulkinienė R. Ovacijos tarybiniam kinui.— Literatūra ir menas, 1972, rugsėjo 23; Noreikienė S. Mobilizuojantis poveikis.— Pergalė, 1973, Nr. 10, p. 146—154 ir kt.

¹⁰ Literatūra ir menas, 1971, sausio 9.

¹¹ LKP ideologinio darbo klausimai. V., 1981, p. 207—209.

¹² Советская Литва, 1972, 10 декабря.

ПРОПАГАНДА ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА НАРОДОВ СССР В ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ ЛИТОВСКОЙ ССР

С. ВАЙТЕКУС

Резюме

На основе широко применяемого статистического метода (в ряде случаев — и контент-анализа) по составленной самим автором классификации и схеме публикаций прессы Литовской ССР в статье анализируются количественные и качественные показатели по указанным в заголовке вопросам, масштаб и глубина освещения художественной

культуры страны. Исследования показывают, что в 1971—1975 гг. различные органы печати республики специализировались на освещении отдельных отраслей художественной культуры, глубже освещался процесс интернационализации. В годы IX пятилетки в прессе Литвы опубликовано 5538 произведений художественной литературы, авторы которых — представители других народов СССР. В 4 республиканских изданиях, специализировавшихся на освещении вопросов литературы и искусства, за этот период напечатано 4000 материалов различных журналистских жанров. Наиболее глубоко и целенаправленно была освещена художественная литература братских народов. Анализ региональных тенденций освещения литературы и искусства народов СССР в целом, а также структуры переводов художественной литературы в частности, показал, что основное внимание оказывалось центрам художественной культуры страны (Москва, Ленинграду), РСФСР, культуре ближайших соседей (БССР, ЛатССР, ЭССР). Если в 1971 г. в еженедельнике «Литература ир мянас» («Литература и искусство») материалы о художественной культуре страны и братских республик составили 26,35% от общего количества всех материалов издания, то в 1975 г. их удельный вес возрос до 37,15%. Анализ журналистских жанров того времени свидетельствует о возрастании роли аналитических жанров, таких как статья, рецензия.

Анализ, проведенный автором, дает основание утверждать, что в 1971—1975 гг. пресса Литовской ССР вела планомерную и всестороннюю работу по освещению литературы и искусства народов СССР, от чего возрастала ее роль в интернационализации духовной жизни трудящихся, в интернациональном воспитании их.